

Резюме

Дір І.Ю. Нормативна система захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за внутрішньодержавним правом.

У статті узагальнено представлена система захисту прав людини в Україні у рамках Ради Європи за внутрішньодержавним правом. Зокрема, було проаналізовано термін «нормативна система захисту громадянських прав людини в Україні у рамках Ради Європи за внутрішньодержавним правом», досліджено основні елементи, визначено міжнародно-правові акти, які прийняла Україна у рамках зобов'язань перед Радою Європи. Крім того, було визначено основні напрями співробітництва між Україною та Радою Європи. На додачу, також було проаналізовано основну мету створення Ради Європи, компетентності та основні досягнення організації.

Ключові слова: громадянські права, Рада Європи, демократія, верховенство права, внутрішньодержавне право, міжнародно-правовий договір, захист.

Резюме

Дір І.Ю. Нормативная система защиты гражданских прав человека в Украине в рамках Совета Европы внутригосударственным правом.

В статье обобщенно представлена система защиты прав человека в Украине в рамках Совета Европы внутригосударственным правом. В частности, были проанализированы термин «нормативная система защиты гражданских прав человека в Украине в рамках Совета Европы внутригосударственным правом», исследованы основные элементы, определены международно-правовые акты, которые приняла Украина в рамках обязательств перед Советом Европы. Кроме того, были определены основные направления сотрудничества между Украиной и Советом Европы. В дополнение, также были проанализированы основные цели создания Совета Европы, компетентности и основные достижения организации.

Ключевые слова: гражданские права, Совет Европы, демократия, верховенство права, внутригосударственное право, международно-правовой договор, защита.

Summary

Ihor Dir. Normative system of protection of civil human rights in Ukraine within the framework of the Council of Europe under domestic law.

The article summarizes the system of human rights protection in Ukraine within the framework of the Council of Europe under domestic law. The main purpose of the article is a comprehensive scientific analysis of the legal regulation of the protection of civil human rights in Ukraine within the Council of Europe. In addition, it was analyzed that a clear interpretation of the term “regulatory system of civil rights in Ukraine within the Council of Europe under domestic law” does not exist, however, it was offered an author’s vision of the term in accordance with the study, explored the main elements, defined international law acts adopted by Ukraine in the framework of its obligations to the Council of Europe and defining the laws in which they have been implemented and the date of entry into force for Ukraine. In addition, the international legal acts adopted by Ukraine were analyzed before and after accession to the Council of Europe. It is determined that during all this time Ukraine has ratified 118 international treaties of the Council of Europe. The pre-conditions for Ukraine’s accession to the Council of Europe and its evolution were also studied. The main reforms in which Ukraine is assisted by the Council of Europe were also identified. In addition, the main areas of cooperation between Ukraine and the Council of Europe were identified. As well as, the main purpose of the Council of Europe, the Statute of the Council of Europe, the competences and the main achievements of the organization were also analyzed, and the member states were identified. In particular, the main achievements of the Council of Europe were highlighted and it is determined that today it is a leading organization on human rights content. The main scientists who study the problems in Ukraine and the world are analyzed.

Key words: civil rights, Council of Europe, democracy, rule of law, domestic law, international legal treaty, protection.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2021.64

УДК 347.77.

М.В. КОВАЛЬОВА

*Марина Вікторівна Ковальова, кандидат юридичних наук, доцент юридичного факультету Ужгородського національного університету**

ORCID: 0000-0002-9672-5254

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСТЕРЕЖЕНЬ ДО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Постановка проблеми. В умовах активного розвитку міжнародних відносин помітно зростає значення міжнародного публічного права в розширенні та поглибленні міждержавної співпраці в різних сферах. У контексті позитивного впливу міжнародного права на розширення як міжнародних відносин, так і внутрішньодержавного права держав дедалі важливішого значення набуває інститут застережень в праві міжна-

© М.В. Ковальова, 2021

* *Maryna Kovalova, Ph.D. in Law, Associate Professor of the Faculty of Law of Uzhhorod National University*

родних договорів. Різні аспекти проблеми застережень до міжнародних договорів постійно є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, юристів-міжнародників.

Сучасна практика держава показує, що при укладанні багатосторонніх договорів інтереси суб'єктів міжнародного права не завжди збігаються, і у зв'язку з цим право заявляти застереження є важливим засобом їх забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання досліджуваної проблеми розглядалися в багатьох працях вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема, А.Н. Талалаєва, І.І. Лукашука, Я. Броунлі, К.А. Бекашева, В.В. Мицика, О.В. Задорожнього, Г.Г. Диниса, М.В. Буроменського та інших. Вагому роль відіграють висновки та рішення Міжнародного суду ООН та Комісії міжнародного права ООН.

Формулювання мети статті. Виходячи з цих міркувань, мета даної статті полягає в дослідженні інституту застереження на сучасному етапі, його розумінні в науці та практиці міжнародної юриспруденції, аналізі ролі застереження щодо забезпечення універсальності міжнародних договорів.

Виклад основного матеріалу. Інститут застережень є досить новим інститутом в системі міжнародного права та набув значного поширення в договірній практиці держав лише на початку ХХ ст.

Незважаючи на недовгу історію існування, інститут застережень зазнав значних змін, що пояснюються зміною підходів у правовому регулюванні – переходом від традиційного принципу одноголосності щодо питань застережень в рамках Ліги Націй до ліберального режиму, закріпленого Віденською конвенцією про право міжнародних договорів 1969 р. (далі – Віденська конвенція)¹.

Основним документом, що регулює правовий режим застережень до міжнародних договорів, є Віденська конвенція. Вона стала першим універсальним міжнародним договором, який регулює інститут застережень до міжнародних договорів.

Окремо застереження присвячені ст. 2, п. 1 (d), і ст.ст. 19–23 Віденської конвенції. Загалом, положення цих статей утворюють міжнародно-правовий режим застережень, який можна назвати «віденським режимом».

Поняття застереження викладено в ст. 2, п. 1 (d), Конвенції як «односторонню заяву в будь-якому формулюванні і під будь-якою назвою, зроблену державою при підписанні, ратифікації, прийнятті чи затвердженні договору або приєднанні до нього, за допомогою якого вона бажає виключити або змінити юридичну дію певних положень договору в їхньому застосуванні до цієї держави»².

Даний термін є беззаперечним досягненням правової думки, що сприяє формуванню єдиного поняття застереження, яке отримало широке визнання в сучасній доктрині міжнародного права.

Розділ 2 Віденської конвенції «Застереження» містить наступні положення:

- 1) умови формулювання застережень (ст. 19);
- 2) прийняття застережень і заперечення проти них (ст. 20);
- 3) юридичні наслідки застережень і заперечень проти застережень (ст. 21);
- 4) зняття застережень та заперечень проти застережень (ст. 22);
- 5) процедурні моменти, що стосуються застережень (ст. 23)³.

Аналізуючи вищевикладені положення Віденської конвенції, слід визнати, що питання про застереження до договорів належить до найбільш складних з усіх питань міжнародного публічного права. Укладення міжнародних договорів вимагає від його учасників узгодження двох важливих питань – необхідність збереження основних елементів договору та максимально можливе полегшення приєднання до багатосторонніх договорів, що становлять спільний інтерес держав.

Передусім завдання інституту застережень полягає в полегшенні доступу великої кількості держав до багатосторонніх договорів⁴.

Відповідно до положень Віденської конвенції (ст. ст. 19, 20) для того, щоб застереження однієї держави стали обов'язковими для іншої держави – учасниці договору, повинні бути дотримані дві умови:

- застереження повинно бути допустимим та законним;
- застереження повинно бути прийняте іншою державою⁵.

Стаття 19 Віденської конвенції встановлює презумпцію допустимості (законності) будь-якого застереження, за винятком випадків, коли:

- а) це застереження забороняється договором;
- б) договір передбачає, що можна робити тільки певні застереження, до числа яких це застереження не належить;
- в) застереження є несумісним з об'єктом і метою договору⁶.

Якщо з визначенням того, чи підпадає застереження під перші дві умови, великих теоретичних чи практичних труднощів не виникає, то щодо критерію сумісності застереження з об'єктом та метою договору виникає багато спірних питань, головним з яких – хто і як повинен визначати цю сумісність.

Консультативний висновок Міжнародного Суду ООН від 28 травня 1951 р. визнає допустимість застережень, крім тих, які зачіпають об'єкт та цілі договору. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 січня 1952 р. рекомендує Генеральному секретарю ООН дотримуватися цього висновку Міжнародного Суду⁷.

Відповідно до положень Віденської конвенції даний обов'язок покладається на кожну державу, гнучуючись на суб'єктивному підході, що не може не привести до різного тлумачення одних і тих самих правових положень. Одна держава може вважати, що зроблене нею застереження відповідає об'єкту та цілям договору, а тому є правомірним, в той же час як інші держави можуть бути незгідні, та вважати таке застереження неприпустимим.

Очевидно, що істотним недоліком Віденської конвенції є відсутність об'єктивної процедури встановлення допустимості застереження згідно зі ст. 19, а саме: визначення критерію сумісності з об'єктом та метою договору. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є включення до багатосторонніх договорів відповідних механізмів такого визначення. Як можливий варіант можна запропонувати обов'язкове звернення учасників міжнародного договору до судових або спеціальних органів, наприклад до Комісії міжнародного права ООН.

Якщо ж застереження не належить до жодної з трьох заборонених умов, то для держав – учасниць міжнародного договору виникає питання про прийняття застереження або подання заперечення проти застереження. У випадках, які не підпадають під дію п. п. 1–3 ст. 20 Віденської конвенції, і якщо міжнародний договір не передбачає інше, прийняття застереження іншою договірною державою робить державу, яка сформулювала застереження, учасницею даного договору щодо держави, яка прийняла відповідне застереження. Для того, щоб застереження стало обов'язковим для держави, що його сформулювала, не потрібно, щоб відповідне застереження було прийняте всіма державами – учасницями міжнародного договору.

Застереження вважається прийнятим, якщо держава не висловить заперечень проти застереження до кінця 12-місячного терміну після того, як її було повідомлено про таке застереження, або до тієї дати, коли вона виразила свою згоду на обов'язковість для неї договору, залежно від того, яка з цих дат є більш пізньою⁸.

Особливий порядок регулювання заяви і прийняття застережень встановлюється щодо специфічних категорій застережень (ст. 20, п. 1 Віденської конвенції). Застереження, яке напевне допускається договором, не потребує якого-небудь наступного прийняття іншими договірними державами, якщо тільки договір не передбачає такого прийняття⁹.

Держави можуть робити різного роду заяви щодо міжнародного договору на всіх стадіях його укладення. Але вони не завжди є застереженнями. За допомогою застереження держава висловлює свою волю одностороннім шляхом, щоб виключити або змінити юридичну дію певних статей або положень міжнародного договору щодо себе. Якщо ж зазначені заяви не мають наміру змінити юридичну дію певних статей або положень міжнародного договору, то вони не вважаються застереженнями. Сюди відносяться різного типу заяви, які робляться, зокрема, під час підписання або ратифікації міжнародного договору, в яких держава робить заяву про певне розуміння нею тієї чи іншої статті міжнародного договору. Оскільки міжнародний договір, як правило, не змінюється шляхом його тлумачення, такі заяви не можуть розглядатися як застереження. Відтак, заяви та декларації до міжнародного договору допустимі навіть в тих випадках, коли застереження договором заборонені, наприклад в Конвенції ООН з морського права 1982 р., Римському статуті Міжнародного кримінального суду та деяких інших. Зокрема, ст. 120 Римського статуту Міжнародного кримінального суду передбачає, що «жодні застереження не можуть робитися до даного Статуту»¹⁰.

Аналогічне положення міститься і в Конвенції ООН з морського права (ст. 309 Застереження та винятки): «Жодні застереження до цієї Конвенції або виключення з неї не можуть робитися, крім випадків, коли вони явно допустимі в згідно з іншими статтями цієї Конвенції»¹¹.

Стаття 22 Віденської конвенції регламентує питання зняття застережень та заперечень проти них, що може бути зроблено в будь-який час та не вимагає згоди інших держав.

Особливої уваги заслуговують процедурні моменти, встановлені ст. 23 Віденської конвенції, що є обов'язковими для держав. Застереження, певно виражену згоду із застереженням і заперечення проти застереження повинно бути зроблено в письмовій формі і доведено до відома договірних держав та інших держав, які мають право стати учасниками договору. Якщо застереження зроблено при підписанні договору, який підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню, воно повинне бути офіційно підтверджене державою, яка зробила застереження, при вираженні нею своєї згоди на обов'язковість для неї цього договору. У цьому разі застереження вважається зробленим у день його підтвердження¹².

Висновки. Аналіз положень Віденської конвенції щодо застережень дає змогу зробити наступні висновки:

- питання про застереження було й залишається одним із найбільш суперечливих та складних у сучасному міжнародному праві, а також було предметом гострих дискусій держав під час узгодження тексту Віденської конвенції. У результаті повідомлення про застереження в рамках одного міжнародного договору нібито створюється цілий ряд додаткових угод, які встановлюють дещо різні юридичні режими. Так, до прикладу, якщо в міжнародному договорі беруть участь п'ять держав і одна з них зробила застереження, то в рамках цього договору будуть діяти два режими: один між чотирма державами та п'ятою, яка зробила застереження, другий між чотирма першими державами, що не заявили застереження¹³;

- Віденська конвенція закріпила гнучкий режим застережень, який може застосовуватися до різних видів договорів;

- положення Віденської конвенції свідчать про стале міцне затвердження права держав формулювати застереження.

У теорії міжнародного права та в практиці ООН були спроби оскаржити суверенне право держав робити застереження до міжнародних договорів та висувалася вимога загальної згоди з застереженнями всіх учасників міжнародного багатостороннього договору. Подібні висловлювання мали місце і в Комісії міжнародного права ООН та на Віденській конференції під час обговорення питання про застереження. Стверджувалось, що застереження руйнують цілісність угоди в міжнародному договорі (французький юрист А. Гро),

що вони роблять ілюзорною універсальність договору (італійський юрист Р. Аго). Робилися пропозиції вважати застереження дійсним лише в тому випадку, якщо воно прийнято двома третинами держав, які брали участь в конференції, що прийняла договір. Висувалася навіть ідея створення спеціального механізму, який би визначав сумісність застережень з об'єктом та цілями договору. Однак всі ці пропозиції не отримали підтримки більшості учасників Віденської конференції¹⁴.

Наразі очевидно, що ряд положень Віденської конвенції в силу їх двозначності, створюють багато труднощів при застосуванні режиму застережень, крім того, поза увагою правового регулювання залишаються ті чи інші аспекти юридичного режиму застережень. Незрозумілими залишаються правові наслідки прийняття застережень, зміст умови сумісності застереження з об'єктом, метою та цілями міжнародного договору; можливості застосування норм, що стосуються застережень, до міжнародних договорів про права людини і т. д.

¹ Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

² Там само.

³ Там само.

⁴ Международное право. Особенная часть: учеб. для студентов юрид. фак. и вузов / И.И. Лукашук; Рос. акад. наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой унт. Изд. 3-е, перераб. и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2005. 544 с.

⁵ Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

⁶ Там само.

⁷ Талалаев А.Н. Венская конвенция о праве международных договоров (Комментарии). Москва: Юрид. лит., 1997. 332 с.

⁸ Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

⁹ Там само.

¹⁰ Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

¹¹ Конвенція ООН з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text

¹² Віденська конвенція про право міжнародних договорів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

¹³ Талалаев А.Н. Венская конвенция о праве международных договоров (Комментарии). Москва: Юрид. лит., 1997. 332 с.

¹⁴ Там само.

Резюме

Ковальова М.В. Правовий статус застережень до міжнародних договорів.

У статті представлено практичні проблеми застосування та використання державами застережень до міжнародних договорів. Питання про застереження до договорів належить до найбільш складних з усіх питань міжнародного публічного права. За допомогою застереження держава висловлює свою волю одностороннім актом, щоб виключити або змінити юридичну дію певних статей або положень міжнародного договору щодо себе. У результаті повідомлення про застереження в рамках одного міжнародного договору нібито створюється цілий ряд додаткових угод, які встановлюють дещо різні юридичні режими.

Ключові слова: застереження, міжнародний договір, міжнародне публічне право, право міжнародних договорів, держава.

Резюме

Ковалева М.В. Правовой статус оговорок к международным договорам.

В статье представлены практические проблемы применения и использования государствами оговорок к международным договорам. Вопрос об оговорках к договорам относится к наиболее сложным вопросам международного публичного права. С помощью оговорки государство выражает свою волю односторонним актом, чтобы исключить или изменить юридическое действие определенных статей или положений международного договора к себе. В результате заявления об оговорке в рамках одного международного договора якобы создается целый ряд дополнительных соглашений, которые устанавливают несколько разные юридические режимы.

Ключевые слова: оговорка, международный договор, международное публичное право, право международных договоров, государство.

Summary

Maryna Kovalova. Protection of intellectual property rights in the conditions of innovative development of countries.

The article deals with practical problems of application and use of reservations to international treaties by states. The issue of reservations to treaties is one of the most complex of all issues of public international law. By means of a reservation, the state expresses its will by a unilateral act in order to exclude or change the legal effect of certain articles or provisions of an international treaty as to itself. In case of reservations under one international treaty, a number of other additional agreements are allegedly established, which create different legal regimes.

In the context of the positive influence of international law on the expansion of both international relations and domestic law of states, the institution of reservations in the law of international treaties is becoming increasingly important. Various aspects of the problem of reservations to international treaties are constantly the subject of research by both domestic and foreign scholars and practicing lawyers in international law.

Modern state practice shows that when concluding multilateral agreements, the interests of the subjects of international law do not always coincide, and in this regard, the right to make reservations is an important means of securing them.

Many attempts have been made to challenge the sovereign right of states to make reservations to international treaties. Such statements were made at the UN Commission on International Law and at the Vienna Conference during the discussion of the reservation. It was argued that the reservations destroyed the integrity of the agreement in the international treaty (French lawyer A. Gro), that they made illusory the universality of the treaty (Italian lawyer R. Ago). It has been suggested that the reservation be valid only if it is accepted by two-thirds of the participating States in the conference that adopted the treaty. There was even the idea of creating a special

mechanism that would determine the compatibility of reservations with the object and purpose of the treaty. However, all these proposals did not receive the support of the majority of participants in the Vienna Conference.

It is now clear that a number of provisions of the Vienna Convention, due to their ambiguity, create many difficulties in the application of the reservation regime, in addition, certain aspects of the legal regime of reservations are left out of consideration of legal regulation. The legal consequences of accepting reservations, the content of the condition of compatibility of the reservation with the object and purpose of the international treaty remain unclear; the possibility of applying the rules relating to reservations to international human rights treaties, etc.

Key words: reservation, international treaty, public international law, law of treaties, state.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2021.65

УДК 341.1/8

К.Є. РАШЕВСЬКА

*Катерина Євгенівна Рашевська, аспірантка
Інституту міжнародних відносин Київського національного
університету імені Тараса Шевченка**

ORCID: 0000-0001-9090-1934

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ІНСТИТУЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ АНАЛІЗУ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬТОРГОВЕЛЬНИХ УГОД НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Станом на 2021 р. близько 70 % зовнішньоторговельних угод містять клаузулу про права людини¹. Практика включення гарантій у даній сфері до міжнародних торговельних зобов'язань характерна і для України. Специфіка формулювання клаузули про права людини та подальшого механізму її забезпечення полягає у тому, що досягнення найбільш ефективного результату можливе лише при проведенні аналізу впливу зовнішньоторговельної угоди на розвиток системи прав людини, оцінки, яка здійснюється з початку 2000-х рр. в ЄС та в низці інших економічно розвинених регіональних об'єднань і держав відповідно до ретельно розробленої методології висококваліфікованими незалежними експертами. З огляду на це проблематика даного дослідження охоплює питання нормативно-правового, інституційного та організаційного забезпечення аналізу впливу зовнішньоторговельних угод на систему прав людини в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка впливу зовнішньоторговельних угод на права людини є достатньо новим напрямком для національної і світової науки. Відтак, особливе значення мають дослідження з даної проблематики, проведені Ф. Буяла Імберт, Т. Паліта, Б. Хоккінга, Дж. Меліссен, Ю. Маркової, С. Афесорборг, Е. Пайтінки, Е-А. Мартін, С. Мунса, К. Желінської, І. Замфір, Е. Хафнер-Бартон. Тим не менше, попри значний рівень актуальності та увагу міжнародного співтовариства до питання оцінки відповідності торговельних угод зобов'язанням у сфері прав людини, у вітчизняній правовій доктрині ця тема висвітлена недостатньо.

Мета статті – охарактеризувати та надати оцінку нормативно-правовому, інституційному і організаційному забезпеченню здійснення аналізу впливу зовнішньоторговельних угод України на систему прав людини.

Виклад основного матеріалу. Початок другої декади XXI ст. ознаменував появу нової концепції міжнародного співробітництва – R2A (responsibility to act), поглибленої версії R2P (responsibility to protect), яка окрім зобов'язань щодо захисту порушених erga omnes також передбачає активну діяльність щодо попередження порушень та заохочення прав людини. Головними носіями обов'язків виступають держави та міжнародні організації, в тому числі – міжнародні ад'юдикаційні установи, до компетенції яких належить тлумачення існуючих міжнародних договорів.

Концепція R2A, з-поміж іншого, охоплює і сферу міжнародного торговельного співробітництва. У 2016 р. у своєму звіті Незалежний експерт ООН з просування демократичного і справедливого міжнародного порядку Альфред де Заяс підкреслив, що кожна майбутня зовнішньоторговельна угода має містити клаузулу про права людини, а існуючі зобов'язання слід переглянути, щоб у разі необхідності включити таке положення. Він наголосив, що торгівля не існує сама по собі і не є самоціллю, бо має служити сталому розвитку². Такий підхід не є новим у межах ООН. Ще у 2011 р. спеціальний доповідач Ради з прав людини Олівер де Шуттер зазначав, що зобов'язання зі сфери міжнародного права прав людини превалюють над зобов'язаннями з міжнародного торговельного права, тому задля уникнення конфліктів між двома правовими режимами слід проводити аналіз впливу торговельних угод на розвиток системи прав людини³.

© К.Є. Рашевська, 2021

* *Kateryna Rashevskya, Postgraduate student of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv*